

MILYEN SZOCIÁLIS HELYZETBEN KAPTUK VISSZA KÁRPÁTALJÁT?

Hogy egy gazdasági kérdés szociális kérdéssé változzék, azt egy fogalom: „a létminimum” szabja meg. Mihelyt tehát a gazdasági adottságok olyanok, hogy az illető nép megélhetési minimumát sem nyújtják, de már ennél kissé jobb helyzetben is, amikor t. i. a lakosság zöme alig tudja megkeresni létminimumát, kezdi halatni szavát a szociális helyzet figyelője és hangoztatni kezdi intelmeit. A szociális figyelő munkája tehát nem beleszólás a közigazdász működési körébe, de szerepe szeizmográfyszerű, mert a normális görbénél csak jegyez, abnormis eltéréseknél azonban már figyelmeztet.

Hazánkat közelről érinti annak a kérdésnek elemzése, hogy Kárpátalja lakosságának mi a szociális helyzete? Enélkül a segítség módjait és a szükséges áldozat nagyságát nem lehet megállapítani. Kárpátalja gazdasági állapotának taglalásában szó volt arról, hogy a lakosság 66 százaléka volt a mező- és erdőgazdálkodásra utalva. Mivel az erdőgazdálkodás a lakosság 8 százalékát tartotta el, a mezőgazdaságból 1937. évben 58 százalék élt. Valójában a megélhetés mértékét az ide tartozó lakosság számának a rendelkezésre álló földterülethez való viszonya szabja meg, mert így kapjuk meg azt a földterületet, amelynek egy-egy személyt kell eltartania. A Kárpátaljai Nemzetgazdasági Testület becslése szerint Kárpátalján egy a mezőgazdaságra utalt személynek eltartására átlagban 2.4 kat. hold jut (Szlovákia 2.7, Svájc 4.1, Ausztria 43 kat. hold), évi 140-170 P összehozammal attól függően, hogy a völgy felsőbb, vagy alsóbb vidékéről van-e szó. Ennek a hozamnak biztosítása a dolgozó egyének minden energiáját igénybeveszi, igen rosszminőségű földről lévén szó, amit legjobban bizonyít a föld hozama, amit már felsoroltunk a gazdasági helyzet taglalásakor. Részletesebb adatok felsorolása nélkül is, az eddigi adatok maguk elegendők annak megértéséhez, hogy indokolt a ruszin nép hihetetlen földéhsége. E földéhség enyhítésére, amennyiben csak Kárpátalja területére szorítkozunk, tehát elvetjük a telepítés gondolatát, itt négy lehetőség mutatkozik: 1. erdőterületeknek részbeni átalakítása mezőgazdasági területekké. Ennek akadálya részben a földrajzi tagoltság, részben az a körülmény, hogy Kárpátalja területének 50 százaléka a tenger szintje fölött 500 m magasságban van s így kérdésessé teszi azt, vajjon a mezőgazdasági kultúra rentábilisabb lenne-e az erdőkultúránál, végül az a fontos szerep, amit a kárpátaljai erdőségek töltenek be az Alföld vízellátásában; 2. vadvízes területek meliorációja és folyókák szabályozása. Erre a célra a cseh kormányzat az 1930-36. években összesen 61 millió K-t áldozott, a törvényes kvótának mindenestre körülbelül csak 60 százalékát; 3. úrbéres közösségek erre alkalmas birtokainak a kötöttség alól való feloldása és végül 4. kommaszáció, a tagosítás. A Verchovinán nem ritka jelenség, hogy 4-6 katasztrális holdnyi terület 40-50 parcellából áll.

E négy módon is a fentemlített nemzetgazdasági testület becslése szerint csupán körülbelül 10 százalékkal volna növelhető a mezőgazdaságra alkalmas földterület, ami nem érdemleges segítség, mivel a lakosság szaporodási tempója igen magas, nevezetesen az 1930-35. évek átlagában évi 18-17 ezrelék. (Az 1921-25. évek átlaga 21-67 ezrelék, az 1926-30. éveké 19-99 ezrelék.)

Nyilvánvaló, hogy ilyen módon a nyomor Kárpátalja földműves lakossága körében állandósult, amit ugyan még jobban kihangsúlyoz néhány további adat, nevezetesen, hogy Kárpátalján az 1930. évi népszámláláskor

112.960 mezőgazdasági üzemet számláltak össze s ebből 12.840 gazdaság nem érte el az 1 kat. holdat, míg további 11.939 terjedelme a 0.86-1.73 kat. hold között volt. (A legnagyobb birtokok, nevezetesen 17 kat. holdon felüliek így oszlottak meg: 17-35 kat. hold között az üzemek 6% = pontosan 6790 üzem, 35-173 holdak között az üzemek 2% = 2100 üzem, 173 kat. holdon felül az üzemek 0.6% = 708 üzem.)

Ilyen földmegoszlás mellett a nagyobb mezőgazdasági üzemek is kevés mezőgazdasági munkásnak tudtak keresetet adni (33.959), kiknek bére az évek folyamán így alakult: férfi átlagos napibére 1929. évben 20-55 K (tehát 1:7 arányban átszámítva 2-93 P), 1931-ben 17-63 K (2-52 P), 1936-ban pedig 13-49 K (1-93 P). Nőknél pedig ugyanezekben az években: 14-86 K (2.12 P), 12.67 K (azaz 1.81 P) végül 10.32 K (azaz 1.47 P). Mivel nincsenek adataink arról, hogy hány munkanapot dolgoztak e mezőgazdasági segédmunkások, csupán közvetett adatokra támaszkodhatunk nevezetesen, hogy az összes mezőgazdasági vállalatokban csupán 98 hivatalnok és 244 állandó béres és szolga volt alkalmazásban. E kimutatásban benne vannak a szőlőgazdaságok is. Ebből is kitűnik, hogy az alkalmi bér-munkások foglalkoztatása csak rövid ideig tartó lehetett.

Az erdőgazdálkodásban Kárpátalja lakosságának 8 százaléka nyert megélhetést. E számból (56.000) csupán 17.000 volt az önállóan kereső. Az erdőmunkások bére annyira alacsony volt, hogy a csehszlovák kormányzatnak komoly gondot okozott. Maga Bátya János egyik művében (Építsünk ki egy 40 milliós államot, Zlín, 1938) felemlíti, hogy a kárpátaljai bükkfa m³-ért az erdőben csupán 2 K-t fizettek (tehát kb. 30 fillért). Az erdei utak hiánya miatt a szállítási nehézségek oly nagy költséget jelentenek, hogy magasabb termelési költségek mellett a kárpátaljai fa nem lett volna versenyképes.

A kárpátaljai híres havasi legelőkön 1932-ben 1819 személy talált alkalmazást, köztük kilencszáznyolcan voltak juhásztorok és 328 asszony végezte a fejest. A pásztorok a természetbeni járandóságon felül az alkalmazás minőségétől függően 400-1600 K-t (57-228 P-t) kaptak idényenként.

Kárpátalján az ipari üzemek száma 1930-ban 16.559 volt 44.498 alkalmazottal. Beleszámítva a háziipari üzemeket is. Ezekből 84 volt 110 alkalmazottal. Ebből a termelőiparüzemek száma 7315, közülök 3569-ben maga a tulajdonos alkotta az összemélyzetet, 2770 további üzemben az alkalmazottak száma nem lépte túl az ötöt. A kereskedelmi és pénzügyi vállalatoknak száma 7870 volt. Ezekben 3119-ben alkotta a tulajdonos az egész személyzetet és 3137 további üzemben az alkalmazottak száma nem lépte túl az ötöt. A többi fajú üzemeknek száma 1378 volt. 805 üzemben csupán a tulajdonossal. Mindezek az adatok élénken mutatnak rá arra, hogy Kárpátalján az iparüzemek milyen kis-méretűek voltak. Az ipari munkások átlagos bére Szlovákiában és Kárpátalján (így együtt közölték a hivatalos statisztikai évkönyvekben) az 1930. évben 25.15=3.58 P), míg 1934-ben 22.03 K (= 3.15 P).

Mivel Kárpátalja megélhetési problémáit a mezőgazdasági termelés fokozásával, vagy átférfalásával nem lehetett megoldani talajhiány miatt, mivel továbbá az iparosítás, mint egyedül járható út elesett, mert Csehszlovákia saját fejlett iparának nem építhetett ki versenytársat, Kárpátalján a kormányzat minden más módot megragadott a lakosság szociális helyzetének megjavítására. Elsősorban egységes árakat biztosított az egész állam területére, azaz nemzetgazdaságilag a gazdagabb fogyasztópiaccal fizettette meg az árkülönbözetet, csak-

hogyan a szegényebb vidék ne vásároljon drágábban. Azonfelül erős szociális intézményeket épített ki Kárpátalján. A három kerületi munkásbiztosító mellett (tisztviselői gyógyalap, vasutasok gyógyalapja, papok gyógyalapja mellett is) három intézmény látta el az anya- és csecsemőgondozást, 97 intézmény az iskolaelőtti gyermekek (3-6 évesek), négy intézmény az árva és elhagyott gyermekek, 16 testület csakis az árvagyermek, 8 intézet a testi, vagy szellemi hibában szenvedő gyermekek tanítását és 2 intézmény szünidei gondozását látta el s ezenfelül 13 testület nyújtott ad hoc segítséget, mint önkéntes szervezet. Ami külön a szegénygondozást illeti, 21 szegénygondozó testület működött (3 intézettel) általános céllal, 15 testület a szociális betegségek elleni védekezések megszervezését tette feladatául s a Vörös Kereszt 36 testülete intézte kerületenként a nyomoronyhítést.

Minden törekvés ellenére is azonban nem sikerült a csecsemő- és gyermekhalandóságot leszorítani. Az 1936. évre vonatkozó statisztikai adatok szerint Kárpátalján 1000 csecsemőnek 181-86 százaléka meghal egy éven belül (az 1921-25. évek átlaga 176.17%, 1926-1930. éveké 182.08%, az 1931-35. évek átlaga 173-87%) és az 1-4 évesekből 23-5% hal meg 1 év alatt. Az ok: a szülők szervezete normálisan alul táplált, mely nem biztosíthatja a magzat rendszeres fejlődését (1000 esetből 16.4 a halvaszületettek száma), a születés után pedig nem tudják megfelelően táplálni gyermeküket.

Ez a kép és az általános nyomor az igazi érték-mérője a végzett munkának. Ezek utaltak arra is, hogy az összes intézkedések nem voltak intézményesen megalapozottak, ha időlegesen javítottak is, a kárpátaljai nép szociális helyzetét nem tudták rendezni, mondjuk a megélhetési minimumot nem tudták biztosítani a népnek, így azután az első évek várokozási idejét a nyugtalanság, majd az elégedetlenség követte. Pedig minden időszakban megvolt a figyelmeztető szó, nevezetesen a választások alkalmából leadott szavazatok. Kárpátalján a képviselőválasztások alkalmából 1924-ben a szavazatok 60 százaléka, 1925-ben 54 százaléka, 1929-ben 36 százaléka, 1935-ben már 63 százaléka esett ellenzéki pártokra. E szám adatok érdekesen mutatják a megelégedést, illetőleg elégedetlenséget, mert például a konjunkcióra éveiben csak 36 százaléka jutott az ellenzéki pártokra, a krízis utáni állapotban 1935-ben a nép soha nem látott mértékben mutatta ki elégedetlenségét, nevezetesen a maximális 63 százalékban.

Az elmondottakból (lásd a két előbbi cikket is) megkapjuk a feleletet arra a kérdésre, hogy milyen állapotban került vissza Kárpátalja? Egy nemzeti öntudattal bíró, politikailag igen tapasztalt népet kaptunk vissza rendezetlen gazdasági viszonyokkal. Tehát egy problémakomplexum előtt állunk. Rendezésükre három vezérelv jelentkezik: 1. biztosítani a nép megélhetését s akkor el lehetne hanyagolni sajátos népi kultúráját, 2. ápolni népi kultúráját, mert akkor elnézi gazdasági kérdései részben való elhanyagolását, 3. emelni gazdasági erejét s meghagyni sajátos lelki kiélésében. A húsz év tapasztalata megmutatta a második út járhatatlanságát. Az első járhatatlan azon tényről fogva, hogy a ruszin nemzeti öntudat – valóság. Tehát csak a harmadik útra lehet gondolnunk. Eppen azon múlik a konszolidáció, hogy megtaláljuk magyar részről azt a minimumot, amit gazdasági téren biztosítani kell, ruszin részről pedig azt a maximumot, ameddig az saját szláv öntudatának kiélésében eljuthat anélkül, hogy a harmonikus állami életet felborulással fenyegetné. E kettő

egyensúlya az, amit minden körülmények között meg kell találnunk. Ez pedig nagy feladat és ebben együtt kell munkálkodnia mindkét nép intelligenciájának.

Ennek előfeltétele a kölcsönös bizalom. A felszabadulás utáni hetekben teljes volt a harmónia, azóta azonban valami tartózkodást érezhetünk ki mindkét részről. Magyar részről talán meglepődtek a szláv öntudat felismerésével. Ezzel, mint ténnyel számolni kell. De nézzük közelebbről a kérdést. E szláv öntudat a lakosság túlnyomó részénél kimondottan *kárpátaljai színezetű*, – a fennmaradó rész részben orosz, részben ukrán hajlamú. Az volna a feladat, hogy ez az utóbbi két csoport alakuljon át minél nagyobb számban kárpátaljai szellemiségűvé. Erre azonban munkálkodni kell. Elengedhetetlenül szükséges volna intenzív iskolán kívüli népművelésre. Ha azután kialakul egy általános kárpátaljai lelkeség, akkor ez a legnagyobb védelmet nyújtaná a külfatások ellen, mivel e „saját”-hoz népünk mindig ragaszkodnék ismert konzervatívizmusával.

Ruszin részről a bizalmatlanság magyarázata elsősorban az, hogy a csehek alatt belenevelődött abba, hogy senkiben és semmi körülmények között se bízzék. Bizalmatlansága tehát nem ellenséges, de tapasztalatokon alapuló. Vele szemben a húsz év alatt kipróbálták a politikai és közigazgatási fogások minden változatát. Ma nehéz, vagy talán lehetetlen olyanra akadni, amit már ki nem tapasztalt volna. Igyekezett is kihasználni minden helyzetet. Szegénységében nem csatlakozhatott a politikai pártokhoz eszmei indokokból. Így azután nem volt ritka jelenség, hogy községi képviselőtestületi választásokon 32 jelölő lista is befutott, ha történetesen ennyi komolyan látszó ígéretes volt. Nem volt ez másképp a járási, tartományi, sőt parlamenti választásoknál sem. Kitarítottak a ruszinok a párt mellett, amíg az ígéreteket teljesítette, vagy amíg az ellenpropaganda miatt igényeiket nem fokozták annyira, hogy a párt már nem volt hajlandó teljesíteni. Ez a taktikázás vérvé vált a ruszinok, aki gondolkodás nélkül ejtette el azt, aki neki már nem hoz, vagy akitől már nem várhat hasznot. Emiatt a cseh pártoknak folyton cserélniük kellett garnitúrájukat.

Kritikai hajlamát nagyban növeli az, hogy tudja, miszerint a külföldön figyelik helyzetét.

Az elmúlt húsz év alatt mindig az volt a vágya, hogy helyi közigazgatását saját emberei vezessék és különleges népi kérdéseinek rendezésében saját intelligenciája munkálkodjék. Ha tehát az államhű intelligenciát bevonjuk az építő munkába és ezzel párhuzamosan rendezni tudjuk a gazdasági kérdéseket, akkor ezzel megoldottuk az autonómia kérdését is, amely a ruszin nép előtt nem jelent valami nagy dolgot, mint ahogy azt általában gondolják, még kevésbé szeparatistikus vágyakat, e fogalom alatt a helyi és népi jellegű *tartalmat*, nem pedig az elméleti keretet érti.

Az ehhez vezető út részünkre járható. Szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ismerjük a csehek tapasztalatait és belső gazdasági struktúrájukat nem nehezíti meg az iparosítás végrehajtását. Annál kevésbé, mivel elsősorban oly iparágról volna szó, amely hazánkban nem erős s amelyhez a nyersanyagok megvannak Kárpátalján, nevezetesen a fafeldolgozó ipar. A vízierők kihasználásából nyerhető energiát Kárpátalján a cseh szakemberek 227-00 HP-re becsülték, ebből szerintük csak 1.6% van kihasználva. Nagy vízművek építései villamosíthatnák a vasutat Debrecenig és Sátoralja-újhelyig lefelé, számtalan kis háziipar telep dolgozhatnák kis dinamó-motorokkal, a vasutakat elláthatnák villanyvilágítással, mivel az akkumulátor telepek olcsón volnának feltölthetők Kárpátalján s talán nem volna nehéz a

híres magyar bauxitot is, az itteni olcsó villanytelepek áramával feldolgozni alumíniummá.

Mindehhez igen tekintélyes beruházás szükséges s végrehajtása évekig elhúzódhat. Addig is erősen hasznosíthatók a máris fellendült háziipar termékei, mint például a híres kárpátaljai szőnyegek, a kitűnő kerti bútorok, értékes kézimunkák. Intenzívebbé tehető a földműves munkások alföldi foglalkoztatása és megindíthatók volnának oly munkálatok, amik eddig el voltak hanyagolva, mint erdei gyümölcsök, gyógynövények szedése stb. A mindezt kiegészítő szövetkezeti szervezés és a hitelügy rendezése szintén nem nehéz feladat.

Kolb Béla